

Olga Mišeska Tomić

KOJU GRAMATIKU TREBA PREDAVATI?

Mada je doprinos generativno-transformacione gramatike za razumevanje prirode procesa usvajanja jezika dobio široko priznanje, otpor prema uvođenju transformacione analize u razred još uvek traje. Razlozi za ovo brojni su, ali se efektivno mogu svesti na dva osnovna: (a) transformaciona teorija nalazi se u procesu neprestanog remodeliranja pa se prosvetitelji ne mogu odlučiti koju varijantu da odaberu, (b) transformaciona analiza pretpostavlja testove intuicije koji nisu sprovodljivi kad se radi o jeziku koji nije materinji. Oba ova razloga su, međutim, providna. Dilema o izboru bila bi stvarna dilema samo u slučaju kad model treba pretstaviti u celini, što se ne mora i ne sme. Naši naponi da tradicionalnu gramatiku zamenimo modernom lingvistikom ne treba da vode ka uprošćavanju i pedagoškoj adaptaciji bilo kojeg lingvističkog opisa. Iskusni nastavnik će u svakom modelu, bio on transformativan ili ne, naći aspekte relevantne za datu nastavnu situaciju. On će oceniti primenljivost rezultata svake pojedine lingvističke teorije za učenje datog stranog u kontekstu datog maternjeg jezika i upotrebiti ih prema prilici. Njegova pedagoška gramatika će, prema tome, sadržati komponente svih varijanata lingvističkih gramatika koje su relevantne pri usvajanju date komponente jezika koji se uči. Što se pak tiče testova intuicije, oni imaju dve namene: (a) da ispitaju ispravnost date lingvističke jedinice i (b) da pomognu pri izvođenju pravila i proveravanju njihove primenljivosti. Nastava gramatike stranog jezika zahteva testove koji imaju namenu (b) a može ih vršiti na osnovu ranije akumuliranog znanja stranog jezika koji se uči ili na osnovu skupa primera koje nastavnik označava kao ispravne ili neispravne. Kao ilustraciju navešćemo korišćenje transformacione teorije pri usvajanju glagolskog sistema i brisanja u relativnim rečenicama.

Umesto da učenike teramo da pamte velik broj engleskih »vremena« i njihove upotrebe, možemo im objasniti da engleski glagolski sistem predstavlja kombinaciju leksičkih ajtema koji predstavljaju centar predikacije (glagola) i ekspanenata gramatičkih kategorija lica, broja, vremena, modalnosti, perfektivnog aspekta, progresivnog aspekta i stanja, od kojih svaki nosi posebno značenje. Ako se uvode postepeno¹ i ilustruju jednostavnim primerima, kategorije i njihovi ekspanenti usvajaju se s relativnom lakoćom. Najbolje je početi s kategorijom lica i broja, budući da one povezuju glagol s imenicom čije su kate-

¹ Gradiranje i nivo apstrakcije zavise od starosti i predznanja učenika.

gorije usvojene ranije. Zatim treba posvetiti pažnju morfolonološkim pravilima uopšte i onima koja se tiču fonetske reprezentacije dveju kategorija koje uvodimo, posebno. Sledeća nastavna jedinica posvećena glagolskom sistemu² mogla bi učenike upoznati s glagolskom kategorijom **par excellence** — vremenom i s funkcioniranjem transformacije koja svaki sufiks vezuje za glagol koji mu neposredno sledi. Prilikom uvođenja sledeće kategorije, recimo modalnosti, učenicima treba predstaviti pojam redosleda primene pravila, ilustrujući ga na primeru kategorije koje poznaje. Sa svakom naknadnom kategorijom redosled primene pravila ponovno se razmatra. Pošto se uvedu sve kategorije³, možemo (a) nabrojati i ilustrovati redosled prema kome se eksponenti pojedinih kategorija unose u glagolski izraz i/ili (b) navesti jednu skupinu glagolskih izraza, od kojih su neki gramatički ispravni, a drugi ne, i zatražiti od učenika da izvedu pravila za stvaranje gramatički ispravnih izraza i razgraničavanje gramatički neispravnih.

- (1) a.* I paints
- b. We have painted
- c. They have been painted
- d. They have been painting
- e.* They been have painted
- f.* They have would been painting
- g. They would have been painted
- h. He would have been being painted

Sličnom skupinom primera možemo uvesti i brisanje elemenata relativnih klauza. To se, po svoj prilici, uvodi u kasnijem stadijumu nastavnog procesa i pretpostavlja poznavanje relativnih rečenica uopšte; u stvari, brisanje predstavlja krunu diskusije o relativizaciji. Različiti tipovi rečenica koje ilustruju brisanje mogu se dati i bez ikakva specijalnog reda, ali bolje će biti da se srodne strukture grupišu:

- (2) a. i. The book which you see belongs to our teacher.
- ii. The book you see belong to our teacher.
- b. i. The book which is on the table belongs to our teacher.
- ii.* The book is on the table belongs to our teacher.
- iii. The book on the table belongs to our teacher.
- c. i. The woman who wrote this book lives in our neighbourhood.
- ii.* The woman wrote this book lives in our neighbourhood.
- iii.* The woman this book lives in our neighbourhood.
- d. i. The article over which we quarrelled is in front of you.
- ii.* The article we quarrelled is in front of you.
- iii.* The article over we quarrelled is in front of you.
- iv. The article we quarrelled over is in front of you.
- e. i. The book which is red belongs to our teacher.
- ii.* The book is red belongs to our teacher.
- iii.* The book red belongs to our teacher.
- iv. The red book belongs to our teacher.

² Između jedinica posvećenih glagolskom sistemu svakako će biti i jedinice koje se tiču drugih gramatičkih aspekata.

³ U zavisnosti od starosti učenika, prethodnog znanja stranog jezika i intenziteta kursa, prezentacija može obuhvatiti različiti vremenski period.

Pošto se ove rečenice razmotre, učenici će, uz pomoć nastavnika ili bez nje, svakako izvesti sledeća ograničenja o brisanju relativnih klauza:

- A. Relativizirani objekat može se izbrisati ako mu ne prethodi predlog.
- B. Relativizirani subjekt može se izbrisati samo kad stoji ispred kopule i predložskog izraza; njegovo brisanje, međutim, povlači obavezno brisanje date kopule.
- C. U slučaju predikatskog objekta, brisanje relatora moguće je samo ako je popraćeno brisanjem kopule i preponiranjem prideva.

Nastavnik može zatim objasniti da ovo poslednje ograničenje, u stvari, predstavlja pridevsku transformaciju i povesti razgovor o sinonimskim odnosima između konstrukcija koje sadrže pridev i imenicu i onih kod kojih je imenica popraćena relativnom klauzom koja u predikatu sadrži pridev s istim leksičkim priznacima.

Neosporno je da diskusije ovog tipa pretpostavljaju poznavanje izraza koji se upoređuju. Ali one takođe zahtevaju i izvesnu zrelost kod učenika. Objasnjenja i pravila, zasnovana na transformacionoj teoriji ili ne, zbunjuju mlađe učenike. Stoga, ako se strani jezik uvodi pre puberteta, nastavnik ne treba odmah da insistira na izvodima.

Kod dece mlađe od deset godina nastavnik treba da koristi njihovu sposobnost imitiranja i da se koncentriše na izgradnji izvornog osećanja za fonetske i sintaktičke sisteme jezika koji se uči.⁴ Taj pristup će pogodovati sposobnostima učenika i stvoriti osnovu za testiranje pravila koja će se uvoditi u kasnijem stadijumu učenja.

Posle puberteta, tj. posle četrnaeste ili petnaeste godine, učenik gubi laškoću imitiranja izgovora i struktura stranog jezika.⁵ Štaviše, rastući razvoj njegovih analitičkih sposobnosti i sposobnosti rasuđivanja navode ga na svesno naprezanje da bi izabrao ispravan oblik strane reči za izražavanje smisla koji je prvobitno uobličien na maternjem jeziku. Prema tome, svako insistiranje na stvaranju navika je beskorisno. Kod zrelih učenika nastavnik treba da koristi njihovu moć analize i uopštavanja i da nastoji na izvođenju pravila, transformacionih ili drugih, posle uvođenja svakog novog skupa podataka.⁶ Nivo apstrakcije ovih pravila će, svakako, zavisiti od starosti učenika.

Kod učenika dobi od deset do petnaest godina stvaranje navika treba kombinovati s izvođenjem pravila. Novi materijal se može uvesti i vežbati korišćenjem sposobnosti oponašanja, ali pre nego završi svaku nastavnu jedinicu, nastavnik treba da aktivira sposobnost rasuđivanja kod svojih učenika i da ih navede na uopštavanje. To treba proslediti vežbama koje proveravaju znanje

⁴ Sistematska posmatranja učenika različitih starosnih doba koja je sproveo Odsek za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu ukazuju na činjenicu da metod imitiranja uspeva samo kod najmlađih.

⁵ Lennenberg kaže da posle puberteta mozak sazreva, a sposobnosti za razvoj jezika zamrzavaju. Vidi E. H. Lennenberg, *Biological Foundations of Language*, John Wiley and Sons, 1967, pp. 156, 176, 210.

⁶ Mats Oskarsoon je u svom referatu na Trećem kongresu AILA u Kopenhagenu rekao da je opšti zaključak da »odrasli uče gramatiku stranog jezika bolje putem kognitivnog metoda nego putem metoda zasnovanog isključivo na imitiranju. Nećemo pogrešiti ako zaključimo da su objašnjenja koja doprinose shvatanju strukture stranog jezika vredna čak i kad se daju na račun vežbanja. Također se možemo složiti s konstatacijom da kognitivni pristup stvara bolju motivaciju i povoljniji odnos učenika nego metodi imitiranja«.

i za koje se mogu koristiti raznobojne kartice koje sadrže primere različitih klasa reči i sufiksa. Modeliranjem i remodeliranjem rečenica iz tih primera učenik će dobiti osećaj za dinamizam jezika i naučiti funkcionisanje pravila na zabavan način. Da li i do koje mere će pravila biti uvedena korišćenjem transformacione, stratifikacione, tagmemske, sistemske ili kategorijalne teorije ili će se pretežno oslanjati na tradicionalni opis, zavisi (a) od elemenata koji se predaju, (b) od modela koji leži u osnovi prethodnog učenja stranog ili maternjeg jezika i (c) od lingvističke i metodološke spreme nastavnika. U svakom slučaju, izbor pravi nastavnik.

Prema tome, učešće određenog lingvističkog modela u pedagoškim gramatikama, opisanih u udžbenicima ili uvedenih u razred od strane nastavnika, kao i upotreba i zloupotreba tekovina nauke o jeziku u nastavi stranog (kao i maternjeg) jezika u krajnjoj liniji zavisi od ubeđenja i znanja onih koji taj jezik predaju.

Velimir Petrović

PREPOZICIJALNA GRUPA KAO DOPUNA IMENICE U NJEMAČKOM I HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU

1. U njemačkoj lingvističkoj literaturi upotrebljavaju se tri termina kad se govori o konstruktivnom sastavljenom od prepozicije i imenice ili prepozicije i zamjenice: *prepozicijska fraza* (Präpositionalphrase), *prepozicijski član* (Präpositionalglied) i *prepozicijska grupa* (Präpositionalgruppe). U upotrebi tih triju termina, smatra Engel¹, ne postoji jedinstvenost, već se često jednom te istom terminu pripisuju različiti sadržaji ili se pak za isti sadržaj koristi čas jedan, čas drugi termin. S namjerom da olakša sporazumijevanje među lingvistima, Engel predlaže:

- da se termin *prepozicijska fraza* upotrebljava za označavanje prepozicijske sintagme kad je ova data izvan konteksta: in Berlin, für seine Handlungen, vor Schreck;
- da se termin *prepozicijski član* upotrebljava u onim slučajevima kad se govori o prepozicijskoj sintagmi u okviru konteksta²: Herr Müller ist in Berlin; Verantwortung für seine Handlungen; blaß vor Schreck;
- da se termin *prepozicijska grupa* upotrebljava kad se o spomenutoj sintagmi govori općenito, tj. kad se ne ističe njezina izoliranost od konteksta niti pak veza s njim.

1.1. U ovom članku, koji ima za cilj kontrastivnu usporedbu njemačkog i hrvatskog ili srpskog jezika u odnosu prema konstruktivnom *imenica + prepozici-*

¹ Ulrich Engel: *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Erich Schmidt Verlag, Berlin 1977, str. 94.

² Konstruktiv kome je prepozicijska sintagma član može biti rečenica (*Ich war in Berlin*), rečenični član (*Deine Angst vor der Prüfung wundert mich nicht*) ili dio rečeničnog člana (*Er trat blaß vor Schreck ein*).